

Seweryn Gałysz, Agnieszka Matusiak

Erytrea – inne oblicze Afryki

Turystyka Kulturowa nr 7, 5-20

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Artykuły

*Seweryn Gałysz, Klub Kulinarneho Podróżnika
Agnieszka Matusiak, Uniwersytet Śląski*

Erytrea – inne oblicze Afryki

Słowa kluczowe: Erytrea, tożsamość, Afryka, turystyka w Erytrei

Streszczenie

Erytrea to kraj, który uzyskał swoją suwerenność w wyniku trzydziestoletniej wojny narodowowyzwoleńczej. Powstanie państwa poprzedzone zostało narodzinami nowej tożsamości narodowej i własnej unikalnej kultury. Była ona swoistego rodzaju produktem ubocznym włoskiego kolonializmu. Włosi stworzyli przemysł, w którym zatrudnili ludność Erytrei, wprowadzili oświatę i służbę zdrowia oraz umożliwili awans społeczny jej mieszkańcom.

Dzięki zmianom w okresie II Wojny Światowej, brytyjska administracja, która zajęła terytorium Erytrei, wprowadziła system demokratyczny, co umożliwiło utworzenie partii politycznych i powstanie ruchu niepodległościowego. Międzynarodowa sytuacja w okresie zimnej wojny doprowadziła do nie uwzględnienia niepodległościowych oczekiwań mieszkańców byłej kolonii.

W wyniku fikcyjnej federacji Erytrea została podporządkowana Cesarstwu Etiopii, a następnie wchłonięta, jako jej prowincja. Doprowadziło to do powstania ruchów partyzanckich, które ostatecznie militarnie wyzwoliły kraj, pokonując silniejsze siły Etiopii. Erytrejczycy w ciągu jednego pokolenia byli w stanie stworzyć nową tożsamość narodową i wywalczyć niepodległość, co jest ewenementem w skali światowej.

Znajomość uwarunkowań historyczno-społecznych stanowi ważny element postrzegania współczesnej Erytrei oraz rzutuje na odbiór i rozumienie bieżącej sytuacji, także w kontekście wizyt turystycznych. W ostatniej części artykułu autorzy dokonują analizy potencjału turystycznego Erytrei oraz próbują wskazać możliwości rozwoju turystyki na obszarze jednego z najmłodszych państw świata.

Wprowadzenie

Erytrea należy do najmłodszych politycznie krajów świata. Zróżnicowane religijnie, etnicznie i lingwistyczne państwo ogłosiło niepodległość w 1994 roku, po ponad trzech dekadach zbrojnej walki o prawo do samostanowienia.

Kraj zamieszkują rozmaite związki wyznaniowe: muzułmanie, chrześcijanie koptyjscy, katolicy, protestanci i animiści. Rozróżnia się wiele grup etnicznych: Tigrinia (stanowiąca 50 % populacji), Tigre i Kunama (stanowiące razem 40 % populacji), Afar (4 % populacji), Saho (3 % populacji) [Wolność w Świecie, 2006].

Historia Erytrei jest interesującym przykładem kolonializmu europejskiego i afrykańskiego, który zaowocował powstaniem nowej tożsamości narodowej.

Terytorium zakupione w XIX wieku przez Włochy stanowiło najbardziej rozwiniętą kolonię Włoskiej Afryki Wschodniej, a także strategiczny przyczółek do kontroli Morza Czerwonego. W wyniku II Wojny Światowej Erytrea została zajęta przez wojska brytyjskie, które wprowadziły tam system demokracji parlamentarnej. Po kilkunastu latach jej terytorium przekazano sojuszniczej Etiopii, która rościła sobie prawa do wybrzeża Morza Czerwonego. W 1952 roku Erytrea zaczęła funkcjonować, jako autonomiczny region Etiopii, z własnym rządem i flagą narodową. Jednak w 1962 roku została włączona do Cesarstwa Etiopii jako jej prowincja. Cesarstwo Etiopii rozpoczęło kampanię wynarodowiania mieszkańców Erytrei.

W konsekwencji tych działań, powstał ruch oporu ELF Eritrean Liberation Front – Front Wyzwolenia Erytrei, który w 1962 roku rozpoczął walkę o niepodległość. Organizacja uzyskała limitowane wsparcie od krajów muzułmańskich regionu. Część bojowników o wolność zaczęła ewoluować w kierunku komunizmu. W 1970 roku student inżynierii, Isaias Afewerki, wraz ze swoimi zwolennikami stworzył EPLF – Eritrean People Liberation Front - marksistowski Ludowy Front Wyzwolenia Erytrei [Haggai 1983, s.39].

Przejęcie władzy przez marksistowską juntę w 1974 roku w Etiopii, zlikwidowało konflikt ideologiczny, ale konflikt etniczny pozostał. Dwa ruchy partyzanckie – ELF i dominujący EPLF walczyły z okupantem, a także między sobą o wpływy w społeczeństwie. EPLF dominował w walce i tworzeniu suwerennych struktur władzy. W 1988 roku zmusił do odwrotu armię etiopską wyzwalając znaczną część kraju. Na początku lat 90. XX wieku Etiopia nie była w stanie utrzymać pod kontrolą zbuntowanej i w pełni opanowanej przez partyzantów Erytrei. Etiopski reżim wojskowy – DERG bazujący na wszechstronnej pomocy krajów socjalistycznych przegrał, a na scenie politycznej w Erytrei pozostał Ludowy Front Wyzwolenia Erytrei.

Przypadek Erytrei jest dowodem innej ewolucji tożsamości i rozwoju własnej kultury w Afryce, gdzie wpływ białych państw kolonialnych był czasem konstruktywny, a nie jak się przyjmuje tylko destruktywny.

Badania dotyczące Erytrei przeprowadzono w latach 2008 - 2011 roku. Bazowały one na zapoznaniu się z dorobkiem literatury naukowej dotyczącej Erytrei i szerzej - Rogu Afryki. Ponadto w 2010 roku Seweryn Gałysz odwiedził Erytreę, gdzie przeprowadził wiele obserwacji i wywiadów z mieszkańcami, które umożliwiły weryfikację między innymi hipotezy dotyczącej powstawania nowej tożsamości narodowej.

W Polsce zagadnienia dotyczące Erytrei są mało zbadane, nie jest to również popularny cel podróży dla Polaków.

Historia Erytrei oraz uwarunkowania kulturowe powodują, że w warunkach panującego pokoju wzbudza ona coraz większe zainteresowanie turystów. Celem artykułu jest analiza możliwości rozwoju turystyki kulturowej na terenie młodego państwa, jakim jest Erytrea oraz ukazanie w jaki sposób może tworzyć się tożsamość narodowa, która stanowi pewien fenomen będący przedmiotem zainteresowania zarówno badaczy jak i pewnych wyspecjalizowanych grup turystów.

1. Okres kolonii włoskiej

Pomimo wielu wątków historycznych, los Erytrei nie wynikał z wydarzeń z odległej przeszłości, lecz z socjoekonomicznych, politycznych i militarnych działań realizowanych w ciągu ostatniego stulecia. Mitologia, która pojawia się wraz z hasłem „tożsamości erytrejskiej” i dróg do wyzwolenia Erytrei, uwierzytelnia proces tworzenia odrębnego narodu poprzez rozłożenie go w bardzo długim czasie. W rzeczywistości okres od czasów antycznych aż po przybycie europejskich kolonistów nie doprowadził do wytworzenia się jakiegokolwiek świadomości różnic pomiędzy poszczególnymi lokalnymi grupami etnicznymi.

Włosi zadeklarowali powstanie kolonii Erytrea w 1890 roku. Dobrowolnie lub pod przymusem część społeczności Tigrinia zeuropeizowała się. Zmiana była na tyle silna, że tereny ekspansji stały się granicą dwóch światów. Lokalne elity tkwiły pomiędzy zagrożeniem ze strony kolonialistów a niebezpieczeństwem ze strony Cesarstwa Etiopii.

W ciągu trzech dekad wprowadzono system kapitalistyczny, stworzono liczną armię kolonialną złożoną z lokalnych żołnierzy. W 1914 roku z populacji 300000 zrekrutowano do niej 23000 ludzi [Tekeste 1997, s.16]. Żołnierze kolonialni zwani *ascaris* byli grupą uprzywilejowaną. Jako elita otrzymywali godziwe zarobki. Posiadali możliwości kształcenia swoich dzieci w szkołach. W ten sposób powstała pierwsza generacja erytrejskiej elity miejskiej. W tym okresie Włosi rozpoczęły intensywny proces uprzemysłowienia i rozbudowy infrastruktury kolonii. W fabrykach zarobki Erytrejczyków, pomimo, że należały do

najniższych w hierarchii płac włoskich, w porównaniu do zarobków na wsi, stanowiły znaczny kapitał. Robotnicy szybko bogacili się, akceptując włoską dominację i kulturę.

Wpływ socjoekonomicznych i kulturowych zmian historycznie i politycznie był olbrzymi. Nawet erytrejscy naukowcy i politycy przyznają, że „wewnętrzna jedność Erytrei powstała dzięki Włochom” [Iyob 1995, s.56].

Każda etniczna grupa podlegała procesowi asymilacji z innymi grupami. Wspólnota interesów doprowadziła do spójności pomiędzy grupami. Poziom nowej etniczności został istotnie wzmocniony przez nowoczesne media.

Pomimo dominacji włoskiej, miejska ludność uznawała zmiany zachodzące w ich życiu za pozytywne. Dotyczyło to przede wszystkim coraz wyższego standardu życia, pragnień posiadania murowanego domu (zamiast szałasów), posiadania europejskich strojów (zamiast lokalnych), posiadania roweru, książek, wizyt w kinie i kafeteriach.

Stworzenie podstaw do rozwoju kapitalistycznej ekonomii musiało kontrastować ze stagnacją panującą po drugiej stronie granicy w Cesarstwie Abisynii. Przyjmowanie atrakcyjnego wzorca włoskiego stylu życia stało się popularne wśród miejskiej populacji Erytrejczyków. Nie bez znaczenia jest też fakt, że dyskryminacja kierowana wobec ludności tubylczej nasilała się, gdy nie dochodziło do prób jej asymilacji i odwrotnie, gdy Erytrejczycy upodobniali się do swoich kolonialnych panów – dyskryminacja nie przybierała intensywnej formy.

Włoska dyskryminacja rasowa odcisnęła jednak piętno na postrzeganiu mieszkańców Etiopii przez Erytrejczyków. Kulturowe i psychologiczne poczucie wyższości stało się silnym elementem odróżniającym Erytrejczyków od swoich sąsiadów. Faszystowska polityka wobec ludności kolonii systematycznie akcentowała wyższość Erytrejczyków nad ich sąsiadami. Poczucie wyższości etnicznej (rasowej raczej nie) stało się znakiem rozpoznawczym ludności Erytrei, a także rozprzestrzeniło się na geograficznie bliską, bo sąsiadującą z Erytreą prowincję Tigraj w Etiopii [Tekeste 1997, ss.16-18].

W latach trzydziestych XX wieku włoska propaganda faszystowska dokładnie sprecyzowała kryteria wyższości. Erytrejczycy mieli być najlepszym ludem na południe i wschód od Merebu (granicznej rzeki). Według włoskiej propagandy byli inteligentniejsi, bardziej kreatywni od swoich sąsiadów. W odróżnieniu od nich posiadali moralne zasady i siłę woli. Takie twierdzenia były mieszkańcom przekazywane, jako fakty naukowe! Włosi nawet wprowadzili przepisy, które zabraniały mieszkańcom kolonii małżeństw z ludami z poza jej terenu, by w ten sposób „zachować” czystość krwi! [Tadesse 1999, s.29].

Stworzenie agresywnej armii (kolonialnej) było nie tylko efektem ideologii faszystowskiej gloryfikującej siłę, nienawiść oraz wrogość do innych, ale także racjonalnym przygotowaniem przyszłej wojny (konfliktu) i podboju Etiopii [Tadesse 1999, s.30]. Po takiej indoktrynacji psychologicznej Włosi i liczne jednostki erytrejskie w 1935 roku zaatakowały i zwyciężyły Etiopię. W trakcie jej okupacji Erytrejczycy zajmowali uprzywilejowane stanowiska w administracji kolonialnej, co zapewne pogłębiło uczucie dominacji i wyższości elit erytrejskich kosztem mieszkańców Etiopii.

Przypuszczać należy, że istniały także dodatkowe czynniki, które przyczyniły się do powstania nowej tożsamości pośród erytrejskiej populacji miast. Powstający erytrejski nacjonalizm posiadał swój program, który był postrzegany, jako negacja etiopskości. Przed doświadczeniami kolonizacji włoskiej, brytyjskiej i przede wszystkim etiopskiej, różnice pomiędzy ludami Erytrei i Etiopii nie były zbyt widoczne.

Młody nacjonalizm erytrejski powstał jako reakcja na inny i bardziej atrakcyjny rozwój ekonomiczny i społeczny. Nacjonalizm zwyciężył nad geopolitycznymi, etnicznymi czy religijnymi więziami z Etiopią, w mniejszym stopniu z Sudanem oraz Dżibuti.

2. Okres Administracji Brytyjskiej

Okres brytyjskiej władzy składa się z dwóch podokresów: Brytyjskiej Administracji Wojskowej działającej w okresie 1941-1949 i Brytyjskiej Administracji Cywilnej, która zarządzała Erytreą w okresie 1949-1952.

W czasie wojny Brytyjczycy za pomocą propagandy nawoływali Erytrejczyków do walki z kolonialistami. Ulotki zrzucone z samolotów informowały: „Erytrejczycy. Zasługujecie na własny sztandar! To jest jedyne honorowe rozwiązanie dla Erytrei: miejcie odwagę nazwać siebie narodem” [Trevaskis 1960, s.37].

Brytyjska Wojskowa Administracja przejęła władzę w kraju, by wykorzystać zasoby ludzkie i materiałowe kolonii dla wysiłku wojennego. W związku z zamknięciem Kanału Sueskiego, Erytrea stała się centrum przemysłu lekkiego w regionie. Okupowane Terytorium Przeciwnika (*Occupied Enemy Territory*) w postaci Erytrei (jak i Somalii) było pierwszym doświadczeniem okupacyjnym Brytyjczyków w czasie II wojny światowej. Pomimo wojny i utraty włoskich kontraktów oraz blokady, tylko czasowo nastąpił spadek produkcji. Brytyjczycy włączając kolonię jako element maszyny wojennej nie mogli sobie pozwolić na powstanie kryzysu, a wraz z nim niepokoju społecznych.

W ramach wspierania alianckiego wysiłku wojennego doszło do działań w celu zwiększenia samowystarczalności Erytrei, a wojna światowa sprzyjała światowemu popytowi na lokalne produkty.

Poza rozwojem przemysłowym znacznie większe znaczenie dla zmian społecznych miały wprowadzone przez Brytyjczyków swobody obywatelskie. Mieszkańcy Erytrei po raz pierwszy spotkali się z demokracją typu europejskiego biorąc aktywny udział w jej tworzeniu i funkcjonowaniu na terenie Erytrei. Powstanie partii politycznych, niezależnego sądownictwa i mediów odegrało kolosalną rolę w rozwoju tożsamości narodowej w Erytrei.

Brytyjczycy rozpoczęli tworzenie własnych struktur administracji a Erytrejczycy byli przez nich postrzegani, jako inteligentni i wszechstronnie uzdolnieni, więc szybko zaczęli zastępować Włochów, szczególnie tych skompromitowanych przynależnością do partii faszystowskiej. Asmara zamieszkała była przez 45 tysięcy Włochów i 100 tysięcy tubylców [The First to be freed 1944, s.12]. Proporcje w całej Erytrei wynosiły 1 do 10 na korzyść Erytrejczyków.

Brytyjskie władze rozpoczęły krzewienie idei demokratycznych według tych samych wzorców, które obejmowały ludność należącą do całego Imperium Brytyjskiego. Celem tych działań administracyjnych było zachęcenie do rozwoju politycznego, gdyż widziano w tym szansę promocji swoich wpływów w regionie [Haggai 1983, s.4]. Biurokracja przeszła w ręce Erytrejczyków a dotychczasowa elita tubylców, jak i młoda generacja awansowały na odpowiedzialne stanowiska administracyjne.

Proces demokratyzacji życia musiał oddziaływać i stymulować lokalny nacjonalizm, aczkolwiek w 1940 roku erytrejska inteligencja była jeszcze zbyt nieliczna i izolowana, by mieć wpływ na rozwój nacjonalizmu, jak to miało miejsce na Bliskim Wschodzie [Haggai 1983, s.5].

Olbrzymie znaczenie miało posiadanie własnych sił bezpieczeństwa – lokalnej policji. Powstały Erytrejskie Siły Policji (Eritrean Police Force) złożone z 3 tysięcy Erytrejczyków i pierwotnie dowodzone przez 97 białych oficerów. Do służby w policji zgłaszać się mogli ochotnicy ze wszystkich grup etnicznych Erytrei. Powstanie tubylczych formacji Erytrejskich Sił Policji doprowadziło do redukcji etatów pośród włoskich policjantów. W krótkim czasie stworzono wysokie standardy bezpieczeństwa. Po mieście policja poruszała się bez broni, co było nie do pomyślenia za czasów włoskiego panowania.

Departament Edukacji, choć nie był priorytetem brytyjskiej administracji, osiągnął znaczące sukcesy. Od stycznia 1943 roku rozpoczęła funkcjonowanie 5-cio letnia szkoła podstawowa, podniesiono także poziom nauczycieli. Brytyjczycy otworzyli nowe szkoły.

Przed wojną istniały 24 placówki oświatowe, a w trakcie zarządzania administracji powstało 100 szkół elementarnych, 14 szkół ponadpodstawowych z 1200 uczniami i 2 szkoły średnie ze 167 uczniami [Trevaskis 1960, s.129]. Po raz pierwszy rozpoczęto edukację dziewcząt. Departament Edukacji wydawał także publikacje w języku tigrinia z zakresu wiedzy rolniczej – lepszej uprawy i hodowli dla erytrejskich rolników. Stworzono pierwsze podręczniki do nauki w języku tigrinia. Dla muzułmanów pozyskano podręczniki po arabsku z sąsiedniego Sudanu.

Pojawiła się pierwsza gazeta w języku tigrinia w nakładzie 5 tysięcy egzemplarzy dziennie [The First to be freed 1944, s.37]. Po raz pierwszy Erytrejczycy uzyskali dostęp do obiektywnych informacji. Kina w miastach prezentowały nie tylko filmy, ale także kroniki filmowe, także w języku tigrinia. Od początku 1942 roku ukazywał się tygodnik w języku tigrinia, „Semunawi Gazetta Erytrea” (*Eritrean Weekly News*).

Ponad 50 lat kontaktu z edukacją europejską doprowadziło do procesu zacierania się podziałów religijnych, językowych i etnicznych. Wielu ludzi zaczęło postrzegać siebie, jako Erytrejczyków, a nie jako chrześcijan lub muzułmanów, czy też Tigrinia, Afar lub Saho. Różnice etniczne i religijne ciągle pozostały, ale stanowiły znacznie mniejszy problem dla mieszkańców niż podporządkowanie się sąsiedniej Etiopii, która zaczęła przejawiać zainteresowanie inkorporacją Erytrei.

Także służba zdrowia odegrała rolę budowania nowej tożsamości, dzięki trosce o zdrowie wszystkich mieszkańców Erytrei. Stolica kolonii Asmara, pomimo szerokich bulwarów i nowoczesnych budynków nie miała wystarczającej ilości wody w sieci wodociągowej, co więcej, woda dostępna nie nadawała się do picia. Nie istniała rozbudowana sieć kanalizacyjna. Z powyższych powodów choroby takie jak dyzenteria, dury i gorączki były powszechnymi schorzeniami wszystkich mieszkańców. Malaria była zagrożeniem na terenie całego kraju poza chłodnymi wyżynami.

Brytyjczycy powołali Departament Medyczny, które miał nauczyć mieszkańców form prewencji przed wieloma chorobami. Powstały jednostki antymalaryczne, ograniczono także zasięg innych chorób jak denga i żółta febra. Zapewniono dostęp do wody pitnej i kanalizacji w miastach.

W okresie włoskiej kolonizacji wiele profesji nie było dostępnych dla Erytrejczyków. Zwyczajowe prace ograniczały się do prostych prac fizycznych, służby dla potrzeb Włochów lub służby w kolonialnych siłach zbrojnych.

Wraz z powstaniem Administracji Brytyjskiej wszelkie ograniczenia i zakazy zostały zniesione. Erytrejczycy zostali rzemieślnikami, kupcami, mechanikami, operatorami maszyn, murarzami, spawaczami, kierowcami i krawcami. Rozwój przemysłowy przyczynił się do rozwiązania problemu bezrobocia, wzrostu konsumpcji oraz eksportu, który zaczął wzbogacać kraj. Uruchomiono ponownie suchy dok w Masawie a lotnisko w Gura ze względu na swoje tranzytowe znaczenie stało się największą amerykańską bazą w rejonie Bliskiego Wschodu.

W okresie administracji brytyjskiej także rozwijało się intensywnie rolnictwo. W 1941 roku w Erytrei było 60 tysięcy włoskich cywilów, w tym część farmerów. Erytrea jednak pozostawała zależna żywnościowo od metropolii. Włosi nie byli zainteresowani nauczaniem Erytrejczyków nowych metod uprawy i hodowli, gdyż z góry założyli, że Erytrea będzie bazą do rekrutacji wojskowej tubylców, by podbijać, bądź pacyfikować włoskie dominia kolonialne: Libię, Somalię i Etiopię. Importowano więc najpopularniejsze zboże – sorgo z sąsiednich krajów.

Sojusz partii niepodległościowych założył w 1948 roku Blok Niepodległościowy (*Independence Bloc*). Składały się na niego partie: Liga Muzułmańska, Nowa Erytrejska Prowłoska Partia, jak i zdominowana przez chrześcijan grupa na czele z Uelderab Uelde Mariamem tworząca Partię Liberalno-Postępową. Nowa Erytrejska Prowłoska Partia sympatyzowała z Ligą Muzułmańską choćby z racji skupiania w swych szeregach członków

tej samej grupy religijnej. Jednak wizja przyszłego niepodległego kraju była ściśle powiązana politycznie i ekonomicznie z mniejszością włoską.

Do sojuszu przyłączyła się także Narodowa Muzułmańska Partia Massawy. Blok Niepodległościowy wspierały także organizacje pozarządowe: Włosko-Erytrejskie Stowarzyszenie Weteranów i świeckie Stowarzyszenie Intelktualistów powstałe w 1947 roku [Habte Selassie, s.72].

Blok Niepodległościowy, który powstał na spotkaniu w dniach 22-26 czerwca 1949 roku w Decamare, postawił sobie jasno sprecyzowane cele:

- uzyskanie niepodległości
- stworzenie demokratycznego rządu
- zachowanie integralności terytorialnej
- przeciwdziałanie planom podziału Erytrei.

W 1950 roku do Bloku Niepodległościowe dołączyła Niezależna Partia Erytrei [Habte Selassie, s.73].

Odpowiedzią Cesarstwa Etiopii na rozwijający się ruch niepodległościowy i w związku z tym zagrożeniem utraty potencjalnej prowincji było stworzenie bojówek *shiftas*, które sterroryzowały mieszkańców Erytrei. Prominentni mieszkańcy znani ze swoich antyzjednoczeniowych poglądów byli zastraszani a nawet zabijani.

Kościół ortodoksyjny w całości opowiedział się po stronie Etiopii, grożąc ekskomuniką wszystkim wiernym wspierającym wysiłek niepodległościowy [Connell 1997, s.55]. Etiopscy ministrowie systematycznie przeprowadzali tajne misje na terenie Erytrei, by wspierać formy „aktywnej propagandy” mające doprowadzić do inkorporacji Erytrei do Etiopii. Ataki *shifita* były tak uciążliwe, że pośród mieszkańców zaczęły powstawać formacje samoobrony.

Prześladowani mieszkańcy zaczęli tworzyć nieformalne sojusze, by zapewnić bezpieczeństwo sobie i swojemu majątkowi. W latach 1949-1951 w prowincji Serai (Południowy Region Administracyjny) mieszkańcy wspólnie odpierali wielokrotnie ataki rabunkowe, próby podpaleń i zabójstw przeciwników Partii Związkowej i szerszej unifikacji z Etiopią. Sojusz mieszkańców był ponadetniczny i ponadreligijny. Grupy Beni-Amir i Saho wspólnie zwalczały bandy *shifita* [Trevaskis 1960, s.109].

W 1948 roku losem Erytrei zajęła się Komisja Czterech Mocarstw, a bezpośrednio Komisja Dochodzeń (*Comission of Enquiry*), jednak jej członkowie: Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, ZSRR i Francja nie osiągnęły kompromisu, a sprawa została przekazana do Zgromadzenia Ogólnego ONZ [Negash, Tronvoll 2000, s.10].

Pięciu dyplomatów wytypowanych, jako przedstawiciele Zgromadzenia Narodowego ONZ, miało zupełnie różne pomysły rozwiązań politycznych dla Erytrei. Ostatecznie rezolucja ONZ nr 390 A (V) bez dokładniejszych badań opinii publicznej w miejscu konfliktu, zatwierdziła plan połączenia Erytrei z Etiopią. Erytrea miała zostać autonomiczną jednostką sfederowaną z Etiopią pod zwierzchnictwem etiopskiej korony. Pomysł ten był szokiem i upokorzeniem dla nowej generacji Erytrejczyków wyedukowanych pod brytyjskim panowaniem, realistycznie oceniających swoje szanse w fikcyjnej federacji, która narzucała nierówny status Erytrei wobec Etiopii.

Wybory parlamentarne, które zorganizowano w Erytrei w tym okresie zostały sfałszowane. W sumie 51,5 miejsc (czyli ponad 50%) powinno należeć do partii proniepodległościowych [Journal of Eritrean studies 1986, s.7]. Pomimo tego Erytrea miała zostać sfederowana z Etiopią.

Podstawy federacji były abstrakcyjne i od początku stanowiły swoistego rodzaju preludium do aneksji. Powolna likwidacja włoskiego aparatu władzy dała szansę Erytrejczykom na znalezienie pracy w administracji, ale to wynikało bardziej z braku zaufania do Włochów, niż z chęci budowania klasy średniej spośród mieszkańców Erytrei.

Brytyjska administracja poprzez zasady demokratyczne przyczyniła się do rozwoju erytrejskiej tożsamości. Oddanie mieszkańcom Erytrei szerokich bulwarów, kin,

nowoczesnych budynków, kafeterii i sklepów było bodźcem dla miejscowej ludności do zmiany postaw i awansu społecznego, jak i zawodowego. Wpływy włoskie pozostały niebywale silne i są widoczne do dzisiaj w miastach Erytrei, a szczególnie w Asmarze. Brytyjska Militarna Administracja zarządzając Erytreą traktowała ją raczej jak protektorat niż kolonię [Eritrea. Birth of Nation 1993, s.9].

Głównym celem administracji brytyjskiej było jednak zarządzanie Erytreą, by wzmocnić swój potencjał przemysłowy i obronny. Władzę sprawowano w myśl zasad humanitaryzmu i prawa międzynarodowego, zachowując bezpieczeństwo i prawa indywidualne wszystkich mieszkańców Erytrei. Nie stosowano terroru, zawieszono godzinę policyjną, uniknięto zbrodni politycznych, a także próbowano uszczelnić granice przed łupieżczymi i politycznie umotywowanymi najazdami z sąsiedniej Etiopii.

Historycy etiopski opisując ten okres z upodobaniem wracają do „syndromu erytrejskiego”, który ponoć powstał w wyniku upokorzeń doznanych ze strony włoskiej, a po wyzwoleniu kolonii jakoby doszło do kompensacji utraty swojej dumy Erytrejczyków kosztem Etiopczyków, których zaczęto traktować, jako gorszych. Kulturalny imperializm i agresywny nacjonalizm, nawet, jeżeli był narzucony siłą, musiał zmienić hierarchię wartości i oddziaływał na relację Erytrejczyków z sąsiadami. Medehane Tadesse - etiopski naukowiec twierdzi wręcz, jakoby w przypadku Erytrei: „rządzony stawał się przedłużeniem ego władcy” [Tadesse 1999, s.40]. Ma on na myśli zależności mieszkańców Erytrei wobec Włochów i Brytyjczyków, do których Erytrejczycy się ponoć upodobnili.

Erytrejczycy, którzy osiągnęli wyższy status ekonomiczny i społeczny zazdrośnie go strzegli. W trakcie okresu działalności administracji brytyjskiej stosowali metody ochrony swoich przywilejów i miejsc pracy. Wydaje się logiczne, że stosunkowo mała grupa etniczna była (i jest) narażona nie tylko na ataki, ale także zagrożona kompletnym zniszczeniem lub przynajmniej pozbawieniem własnej tożsamości przez sąsiadujące Cesarstwo Etiopii. Nic więc dziwnego, że mała społeczność trzymała się lojalnie razem. Świat dzielono na „swoich” i „innych”, a stany parochializmu i ksenofobii były odczuciami powszechnymi wśród społeczności.

Zachwyty nad rozwojem cywilizacyjnym i metodami rządzenia Włochów pozostawały bardzo duże wśród Erytrejczyków. Postrzeganie przez nich „białej” cywilizacji nie dotyczyło tylko praw obywatelskich i systemu przedstawicielskiego, ale w wypadku zwykłych ludzi posiadania roweru czy nawet samochodu lub willi pozostawionej przez włoskich kolonistów. Nowe wzorce były źródłem inspiracji erytrejskiej elity, a europejskie rządy w Erytrei były przykładem dobrego zarządzania w całym Trzecim Świecie. Niezwykły precedens jest widoczny do dziś, znaczna grupa ludzi w Erytrei do dzisiaj chwali kolonializm, któremu byli poddani.

Wpływ powyższych czynników był olbrzymi. Powstanie politycznej świadomości, w funkcjonującym społeczeństwie, skupionym w centrach przemysłowych, stworzyło podstawy politycznej dojrzałości robotników. Dzięki niej doszło do przełamywania barier pomiędzy innymi grupami na terenie całej Erytrei. Nowe możliwości oparte były na demokratycznej ekspresji mieszkańców kolonii.

Cywilizacja państwa industrialnego doprowadziła do powstania „efektu demonstracji”, który polegał na rodzącym się pragnieniu naśladowania wyższych wzorów cywilizacyjnych, z jakimi mieszkańcy Erytrei się zetknęli [Bieńkowski 1971, s.179].

Pozostałe tereny rolnicze bądź zamieszkałe przez koczowników nie zostały bierne, widząc zagrożenie ze strony dominacji feudalnej Etiopii. Frakcje i rywalizacja pomiędzy grupami w Erytrei były czymś naturalnym. Nowo powstała miejska inteligencja przekształciła się w siłę polityczną, która jednak dopiero w latach siedemdziesiątych XX wieku odegrała istotną rolę, tworząc nowoczesny erytrejski nacjonalizm.

3. Okres inkorporacji do Etiopii

Fikcyjna federacja, jak i późniejsza inkorporacja przez Etiopię, doprowadziły do podporządkowania ludności, przemysłu, rolnictwa, jak i zasobów naturalnych Erytrei, sąsiadnemu silniejszemu państwu. Przypadek Erytrei pozostaje rzadkim przykładem konfliktów afrykańskich na płaszczyźnie „black on black” [Babu 1988, s.34]. Dominacja Amharów z Etiopii nad Tigrinia i innymi grupami z Erytrei była dyskryminacją i próbą wynarodowienia tych ostatnich.

Etiopska dominacja imperialna a następnie afro-marksistowska miała za cel likwidację lokalnych grup etnicznych i ich kultur w Erytrei. Polityka Etiopii w tym względzie przypominała politykę Republiki Południowej Afryki z okresu państwa apartheidu.

Dominacja etiopska była formą kolonializmu a ta relacja jest faktem historycznym w stosunkach tego kraju z Erytreą. Ze względu na upośledzenie gospodarcze Etiopii kraj ten nie może być porównany do europejskich mocarstw kolonialnych, które w przeszłości budowały swoje imperia także w Afryce. Procesy kolonizacyjne pozostają jednak zauważalne. W Erytrei dominację Etiopii w latach 1952-1993 opisuje się nie inaczej jak kolonizację Erytrei. Prezydent Isajas Afewerki w swoim przemówieniu na forum ONZ w trakcie otwarcia 48 sesji, we wrześniu 1993 roku, poruszył problem kolonializmu, jak i swoistego rodzaju „zdrady” ONZ – instytucji, która miała bronić małe państwa i narody przed zakusami silniejszych krajów. Prezydent powiedział: „Nie mogę zapomnieć o (naszych) apelach do Zgromadzenia i państw członków należących do ONZ, opisujących położenie naszych ludzi. Apelowaliśmy do ONZ nie tylko jako do reprezentanta międzynarodowej wspólnoty, lecz także ze względu na specjalną (jej) odpowiedzialność za losy Erytrei. ONZ zadecydowała w 1950 roku, na początku zimnej wojny, o odebraniu skolonizowanym mieszkańcom Erytrei prawa do samostanowienia, tym samym poświęcając ich narodowe i ludzkie prawa na ołtarzu strategicznych interesów supermocarstw” [Denison 2007, s.31]. Pomijając fakt podjęcia złych i niesprawiedliwych decyzji ONZ w sprawie Erytrei, nie poruszenia jej kwestii na forum tej organizacji przez 41 lat, pozostaje problem zagadnienia kolonizacji. Okres, o którym wspominał prezydent dotyczył ekspansji Etiopii i podporządkowania Erytrei na zasadzie relacji: kolonizator – kolonia. W Erytrei uzyskanie niepodległości odbierano jako zakończenie kolonialnej opresji i światło niepodległości, [Zerastion, s.130].

Erytrea w 1962 roku została wcielona do cesarstwa bez uwzględnienia aspiracji mieszkańców kraju, którzy postrzegali władzę Etiopii w Erytrei, jako okupację.

Warto zwrócić uwagę na element siły zbrojnej, jako kluczowego elementu realizacji okupacji. II Dywizja Cesarstwa Etiopii nie tylko stacjonowała w Erytrei, ale także pacyfikowała jej mieszkańców dokonując przesiedleń i masakr. Jak to zauważa Jan Werkasa w swojej książce *Etiopia*: „Nie można pominąć historycznego faktu, że w okresie, kiedy kraje europejskie podbijały (lub kontrolowały) ludy Afryki i zakładały swoje kolonie, istniał również imperializm amharski [Werkasa 1975, s.299].

Cesarstwo Etiopii od swojego powstania przejawiało ambicje mocarstwowe, które utrzymywały się w trakcie istnienia monarchii, a następnie kontynuował te ambicje komunistyczny DERG. Etiopski imperializm nie spełniał jednego, istotnego elementu imperializmu. W myśli marksistowskiej, imperializm to najwyższe stadium rozwoju kapitalistycznej formacji społeczno-ekonomicznej. W Etiopii w okresie cesarstwa funkcjonowała gospodarka feudalno-kapitalistyczna, a w okresie panowania Dergu quasi-socjalistyczna, a więc w żadnym momencie Etiopia, jako kraj, nie zbliżyła się do najwyższego stadium rozwoju.

Kolonializm etiopski, jako polityka państw silniejszych polegał na utrzymywaniu w zależności politycznej i ekonomicznej krajów słabo rozwiniętych, wykorzystywaniu ich zasobów ludzkich i surowcowych. W literaturze politologicznej można odnaleźć wątki kolonialnych ambicji Etiopii. Colhoun w swojej książce wspominał o istnieniu

nieuropejskiego kolonializmu, tak jak Etiopia, która aż do 1991 roku usiłowała rządzić Erytreą [Colhoun 2007, s.129]. W przypadku relacji Etiopii wobec Erytrei kolonializm należy postrzegać, jako politykę zależności i okupacji w celu wykorzystania zasobów ludzkich, przemysłowych i surowcowych państwa mniejszego i słabszego militarnie, jednak bardziej rozwiniętego ekonomicznie.

Etiopskie przyczyny kolonializmu były bardzo zbliżone do wzorca klasycznego:

1. Dążenie do powiększenia kraju i uzyskania dostępu do morza.
2. Dążenie do kontroli kruszców i surowców.
3. Dążenie do przejścia przemysłu i handlu międzynarodowego Erytrei.
4. Dążenie do przejścia profitów z podatków i całego kapitału kraju.

Etiopia była postrzegana w Erytrei, jako kolonizator wspierany przez obce mocarstwa: Stany Zjednoczone a następnie ZSRR. Erytrejscy politolodzy opisując kolonializm twierdzą, że dziewięć głównych etnicznych „narodowości” – Tigrinia, Tigre, Beja, Kumana, Nara, Billen, Saho, Afar i Rashida – każda z charakterystyczną dla siebie kulturą i językiem, wspólnie, jako Erytrejczycy doświadczyli opresji kolonialnej ze strony Włochów, Brytyjczyków i Etiopczyków [Wilson 1991, s.2].

Perspektywa kolonializmu w przypadku Erytrei była diametralnie inna niż w przypadku innych krajów poddanych kolonializmowi. Erytrejczycy uważali swój kraj i siebie za bardziej rozwiniętych niż ich kolonizator, jakim była Etiopia: „Jesteśmy odrębnym krajem. O wiele zamożniejszym i kulturalniejszym, o całkowicie odrębnej historii, odmiennych obyczajach. Etiopia jest dla nas kulą u nogi” [Budrewicz^{1977, s.19}].

W Afryce, co nie ulega wątpliwości, proces ten wyglądał odwrotnie. Brytyjczycy, Francuzi, Portugalczycy czy Belgowie, jak wcześniej także i Niemcy oraz Włosi, byli przedstawicielami wysoko rozwiniętych państw, które zajęły w ramach swojej polityki kolonialnej tereny zamieszkałe przez ludność na znacznie niższym poziomie rozwoju cywilizacyjnego. Przywódcy Erytrei już w trakcie okresu federacji demaskowali kolonialne oblicze etiopskiej hegemonii. Ibrahim Sultan tłumaczył: „Erytrejska niepodległość to cel ludzi, którzy odmawiają i odrzucają jakąkolwiek formę aneksji i podziału czy powrotu kolonializmu bez względu na typ i pochodzenie” [Fekadu 2008, s.127].

Erytrea była bardziej zaawansowana w rozwoju gospodarczym, niż geograficznie izolowana od świata Etiopia. Nie ma więc wątpliwości, że Erytrea, biorąc sprawę z czysto gospodarczego punktu widzenia, traciła na ścisłej unii z cesarstwem. Nie mogło to pozostać bez echa. Bowiem oprócz faktu, że jej bogactwa narodowe zaczęły zasilać rząd centralny z uszczerbkiem dla Erytrejczyków, kraj stracił tempo rozwoju, równając w jakimś sensie w dół [Werkasa 1975, s.321].

4. Erytrea dziś – spuścizna historyczna i kulturowa jako atrakcja turystyczna

W latach okresie walki narodowo-wyzwoleńczej elita nacjonalistyczna by eksponować swój erytrejski nacjonalizm, jak to zauważył J. Wiatr, pomniejszała rangę swojego pochodzenia etnicznego [Wiatr 1982, s.116]. W ten sposób wywyższała znaczenie nowej tożsamości erytrejskiej. Elity miejskie promowały erytreizm, jako jedyną opcję dla przyszłości tego kraju. Także oddolnie społeczeństwo utożsamiało się z minionym okresem prosperity Erytrei. W miastach właściwie wszystkie kafeterie posiadały włoskie nazewnictwo, gdzie pijano kawę w stylu włoskim – *cappuccino*, a nie kawę w stylu etiopskim. Najpopularniejszymi daniami pozostały pizza i pasta, a przekąski, takie jak słodkie produkty *pasticerii* i paluszki *grissini* (ciastka i pieczywo typu włoskiego), dominowały nad kulturowo zbliżoną do Etiopii *injerą* (kwaśny placek z sorgo). Mieszkańcy zwykli jeść posiłki sztucznymi w przeciwieństwie do sąsiedniej Etiopii, gdzie jada się prawie wyłącznie rękoma.

W Erytrei do dziś produkuje się wino (w żadnym innym kraju tego regionu nieprodukowane), gin (pozostałość po brytyjskiej administracji), brandy i piwo

a podstawowym napojem bezalkoholowym pozostaje *gingerino* (butelkowany napój na bazie imbiru).

Nawet sfera mody pozostała pod wpływem włoskim. Stroje typu garnitur nazywa się *sahariana* ze względu na krój dawnych mundurów pustynnych, niebywale popularne pozostały kombinezony pracowników zwane - *milano*, na buty do tej pory mówi się po włosku – *scarpas* [Zerastion, s.2].

Na ulicach i w kawiarniach miast Erytrei można spotkać ludzi ubranych w płaszcze i kapelusze, według dawnych wzorów mody włoskiej. Bardzo popularne pozostały krawaty i parasole - akcesoria wręcz nieznane w sąsiednich krajach. Posiadanie butów jest czymś zupełnie naturalnym, nawet wśród biedniejszych mieszkańców kraju. Także rola kobiet jest eksponowana. Erytrea, to jedyny kraj w regionie rogu Afryki i basenu Morza Czerwonego, gdzie kobiety posiadają pełnię praw politycznych i w praktyce z nich korzystają.

Oprócz spuścizny kulturowej w obszarze tradycji, zwyczajów, kulinariów na terenie kraju pozostało mnóstwo pamiątek związanych z przeszłością tego kraju i dziś stanowią one najważniejsze atrakcje turystyczne. Zostaną one omówione w dalszej części artykułu.

5. Analiza zagospodarowania turystycznego, atrakcji turystycznych oraz perspektyw rozwoju turystyki w Erytrei

Podróże i turystyka pozostają w Erytrei w stadium rozwoju. W 2009 roku przychody z tego tytułu stanowiły mniej niż 2% PKB kraju. Rząd Erytrei, który zdaje sobie sprawę ze znaczenia rozwoju tej dziedziny, poczynił starania, aby rozwijać usługi hotelarskie, gastronomiczne i inne zarówno pod względem zakresu działania jak i jakości.

W tym celu stworzono w 1999 roku program zatytułowany „Plan Rozwoju Turystyki w Erytrei na lata 2000-2020”¹, mający na celu zachowanie i wzmocnienie walorów naturalnych i kulturowych kraju, pobudzanie rozwoju gospodarczego i redukcję ubóstwa. Rząd podjął również starania o udział w międzynarodowych targach turystycznych i handlowych, takich jak *ITB Berlin* w Niemczech, by zaprezentować swoje atrakcje turystyczne na całym świecie. Wszystkie te działania mają pomóc w rozwoju ruchu turystycznego w Erytrei. Wśród zwiedzających Erytreę dominują turyści odbywający podróże rekreacyjne (zarówno, jeżeli chodzi o turystykę krajową jak i przyjazdową). Mimo, że turystyka kulturowa nabiera powoli na znaczeniu, dla Erytrejczyków głównym powodem wyjazdu za granicę lub przyjazdu do rodzinnego kraju są odwiedziny u krewnych i przyjaciół. Ze względu na lata konfliktów zarówno wewnętrznych jak i regionalnych, kraj posiada dużą diasporę rozproszoną na całym świecie, głównie w USA, Kanadzie, w krajach Europy Zachodniej i na Bliskim Wschodzie. Wielu emigrantów pozostaje w bliskich kontaktach z krajem i w miarę możliwości odwiedza Erytreę w czasie urlopów. Powoli rośnie również znaczenie turystyki krajowej. Rząd, za pośrednictwem Ministerstwa Turystyki, podejmuje rozległe kampanie promujące turystykę krajową, ma bowiem świadomość, że jej rozwój pozwoli miejscowej ludności stać się bardziej świadomym swojego otoczenia, a także zwiększyć poszanowanie dla historii i dziedzictwa kulturowego².

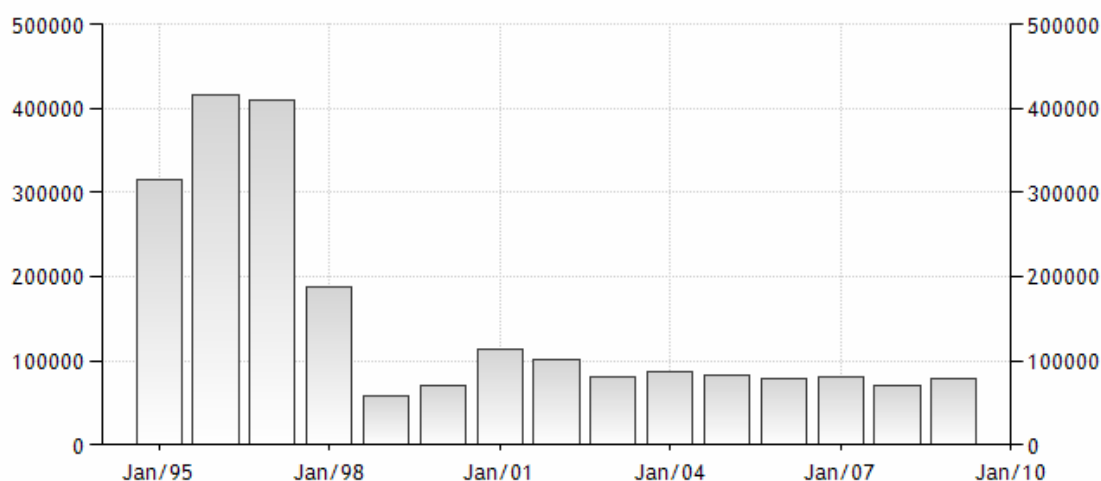
Pomimo wielu problemów, perspektywy dla branży turystycznej są bardzo obiecujące ze względu na szeroki wachlarz kulturowych i naturalnych walorów turystycznych, począwszy od pierwotnych zasobów morskich po spektakularne krajobrazy. Głównym zagrożeniem dla prognoz wzrostu i rozwoju turystyki pozostają napięcia graniczne z Etiopią, będące reliktem minionej epoki³, a także spory z Dżibuti, Sudanem i Jemenem (o wyspy Hanisz), stanowiące poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa turystów przebywających na terenach przygranicznych.

¹ <http://ecss-online.com/2010/12/national-tourism-development-plan-2000-2020/> (data dostępu 14.06.2012).

² www.euromonitor.com/travel-and-tourism-in-eritrea/report, (data dostępu 15.06.2012).

³ www.euromonitor.com/travel-and-tourism-in-eritrea/report, (data dostępu 15.06.2012).

Jak wynika z raportu Banku Światowego za rok 2009 liczba przyjazdów do Erytrei wynosiła 79 tys., podczas gdy w 2008 roku było to 70 tys. Jednakże dane te odnoszą się do liczby przyjazdów, a nie do liczby osób podróżujących. Tak więc osoba, która odbyła kilka podróży do kraju w trakcie danego okresu jest liczona za każdym razem⁴. Natomiast według danych pochodzących z Ministerstwa Turystyki Erytrei kraj ten w 2011 roku zwiedziło ponad 107 tysięcy krajowych i zagranicznych turystów, a ich liczba w porównaniu do roku 2010 wzrosła o 16,5 %⁵. Stanowczo jednak należy podkreślić, że powyższe dane dotyczą wszystkich podróżujących, z których znakomitą większość stanowią Erytrejczycy żyjący na emigracji, a odwiedzający rodziny. Liczba turystów z Europy czy z innych zakątków świata pozostaje ciągle niewielka, ze względu na brak wiedzy o tym kraju, niestabilną sytuację na terenach przygranicznych oraz szereg obostrzeń i pozwoleń wymaganych od odwiedzających Erytreę.

Ryc. 1. Liczba przyjeżdżających do Erytrei.

Źródło: www.tradingeconomics.com/eritrea/international-tourism-number-of-arrivals-wb-data.html

Niezmiennie gospodarka kraju oparta jest na rolnictwie, którym zajmuje się 80% ludności, a stan finansów państwa jest uzależniony od przekazów pieniężnych pracowników z zagranicy, które stanowią ponad 30% PKB⁶.

W Erytrei znajdują się dwa porty lotnicze - Asmara International i Assab. Ponadto lotniska z nieutwardzonymi pasami startowymi posiada Tessawa i wiele mniejszych miejscowości. Zagraniczni przewoźnicy państwowi korzystający z lotniska Asmara International to m.in. Lufthansa i Saudi Arabian Airlines, Egyptair (poprzez Kair) i British Airways (przez Nairobi). Niedawno zakończono budowę międzynarodowego portu lotniczego w Masawie.

Turyści zagraniczni docierają do Erytrei korzystając z połączeń lotniczych, granice z Dżibuti, Sudanem i Etiopią pozostają zamknięte.

Jeżeli chodzi o komunikację wewnątrz kraju, to erytrejskie koleje z powodzeniem odnowiły część swojego historycznego traktu. 117 km linia między Masawą i Asmarą została zakończona w lutym 2003 roku. Kolej jest dumnym symbolem jedności, wytrwałości i triumfu inżynierii dla wszystkich mieszkańców Erytrei, jednocześnie pokonanie tego odcinka stanowi wielką atrakcję dla miłośników kolei i nie tylko. Jednakże w związku z tym, że kolej

⁴ www.tradingeconomics.com/eritrea/international-tourism-number-of-arrivals-wb-data.html, (data dostępu 15.06.2012).

⁵ www.shabait.com/news/local-news/8845-more-than-107-thousand-tourists-visited-eritrea-in-2011, (data dostępu 21.05.2012)

⁶ www.tradingeconomics.com/eritrea/international-tourism-number-of-arrivals-wb-data.html, (data dostępu 15.06.2012)

nie jest konkurencyjna wobec komunikacji autobusowej, nie prowadzi się na tym odcinku regularnych przewozów, ale pociągi mogą być wyczarterowane dla grup turystycznych. Obecnie pociąg kursuje regularnie tylko z Asmary do oddalonego o 25 km Nefasit.

Transport autobusowy jest w miarę wygodny, a ceny przewozu są przystępne, brak jednak regularnych przewozów, autobusy ruszają, gdy mają komplet pasażerów.

Istnieje także możliwość wypożyczenia samochodu, jednakże jest to bardzo kosztowne, dodatkowo trzeba wyjąć miejscowego kierowcę.

Erytrea ma dwa główne porty na Morzu Czerwonym, w Masawie i Assab. Prom pływa raz w tygodniu między Masawą i Jeddah w Arabii Saudyjskiej.

Obecnie możliwe jest zwiedzanie niewielu wybranych miejsc na terenie kraju, podróżowanie indywidualne na terenie całego kraju jest raczej niemożliwe ze względu na system kontroli obcokrajowców i konieczność uzyskania przepustek.

Napięta sytuacja między Etiopią a Erytreą spowodowała stworzenie wielu punktów kontrolnych oraz ograniczeń w podróżach (Tymczasowa Strefa Bezpieczeństwa). Aby odwiedzić klasztor Kościoła Prawosławnego (np. Debre Bizen i Debre Sina), turyści muszą posiadać zezwolenie wydane przez Patriarchat Kościoła Prawosławnego w Erytrei, a by zobaczyć stanowiska archeologiczne należy posiadać zezwolenie wydane przez Muzeum Narodowe np. w Nakfie. Z kolei pozwolenie, konieczne, aby odwiedzić Wyspy Dahlak można uzyskać w Ministerstwie Turystyki w Masawie. Indywidualne zwiedzanie wymaga zatem sporego przygotowania oraz wiedzy.

To, co można zobaczyć w Erytrei dziś, to atrakcje znajdujące się w takich miejscach jak: Asmara z pobliskimi miejscowościami, Keren, Hagaz, portowe miasto Masawa i jego okolice, wyspy Dahlak, port Adulis, Kohaito, czy Metera.

Asmara została stolicą kolonialnej Erytrei w 1897 roku. Dlatego miasto nosi wiele śladów włoskiej bytności: w obszarze infrastruktury, architektury oraz niektórych tradycji kulinarnych. Asmara jest największym miastem w Erytrei i niezmiennie zachowała stołeczny charakter, zresztą rolę tę pełni i dziś. Jest zarazem jednym z najczystszych i najbezpieczniejszych miast dla podróżujących po Afryce. Ulice są elegancko obsadzone palmami, a znajdujące się na nich ciągi butików, kawiarni i restauracji przypominają południowe Włochy. Do dzisiaj można podziwiać monumentalną włoską architekturę: imponujące kina Impero, Dante i Roma (nigdy nie zmieniły oryginalnych nazw), futurystyczną stację serwisową Fiata przypominająca kształtem samolot, modernistyczny budynek Alfa Romeo, a nawet klasyczne cmentarze włoskie. W kawiarniach funkcjonują jeszcze przedwojenne ekspresy ciśnieniowe do kawy, a na ulicach można zobaczyć włoskie skrzynki pocztowe z zasłoniętymi częściowo symbolami faszystowskimi. Do Asmary można dojechać linią kolejową z portu Masawa. Ze względu na ilość tuneli, wiaduktów i zakrętów nosi miano „stalowego węża”. Należy ubolewać, że nie zachowała się najdłuższa kolejka linowa na świecie, która była używana do transportu zaopatrzenia bezpośrednio z portu w Masawa do centrum Asmary (75 kilometrów). Miała 1620 wózki, i mogła przewozić 720 ton towaru dziennie. Służyła również do transportu osobowego. Niestety została zniszczona w czasie II wojny światowej, a ocalałe elementy zostały sprzedane przez Brytyjczyków jako złom do Sudanu i Pakistanu⁷. Pozostały tylko fundamenty wsporników tej niezwyklej i olbrzymiej konstrukcji.

Oczywiste jest zróżnicowanie religijne miasta: trzy najważniejsze zabytki w mieście to katolicka katedra p.w. św. Józefa, meczet Al Khulafa Al Rashiudin i katedra koptyjska NDA Mariam (św. Marii).

Z okresu okupacji etiopskiej można podziwiać jedno z największych złomowisk militarnych świata - cmentarzysko czołgów. Na przestrzeni wielu hektarów zgromadzono tysiące czołgów, transporterów, ciężarówek, dział, samolotów i innego sprzętu bojowego. Z nieczynnych maszyn wojskowych ułożono piętrowe konstrukcje, które ciągną się

⁷ www.eritrea.be/old/eritrea-transport.htm, (data dostępu 19.06.2012).

kilometrami. Można znaleźć tam ulice czołgów, aleje ciężarówek, zaułki transporterów. Większość sprzętu jest produkcji ZSRR.

W trakcie wojny wyzwolenczej, Erytrejczycy, nie posiadając sojuszników i dostępu do uzbrojenia, musieli być samowystarczalni w produkcji materiałów niezbędnych do życia i prowadzenia walki. Do dzisiaj można podziwiać Medeber market, gdzie wszystkie stare rzeczy, zepsute urządzenia i materiały z odzysku są przerabiane na ponownie użyteczne. Na przestrzeni kilku hektarów obejrzeć można produkcję obuwia ze starych opon samochodowych. Tego typu sandały są właściwie niezniszczalne i doczekały się własnego pomnika w centrum stolicy. Przetapia się metalowy złom na nowe narzędzia jak motyki, maczety, łopaty. Kowale wykuwają siekiery i przerabiają beczki po ropie na naczynia kuchenne. Stolarze przerabiają skrzynie i palety na meble. Mechanicy przerabiają stare samochody tworząc nowoczesne karoserie. Z plastikowych pojemników produkuje się nowe naczynia. Nawet jubilerzy pracują z materiałami z odzysku, zbierając miedziane kable i telefony komórkowe, z których pozyskują surowce do produkcji biżuterii. Wielka manufaktura bazująca na tworzywach z odzysku robi wielkie wrażenie na odwiedzających turystach. W stolicy jest i wątek polski. Na cmentarzu brytyjskim na przedmieściach Asmary są dwa groby polskich żołnierzy, którzy w czasie II Wojny światowej zostali tu pochowani.

Innym symbolem wojny o wyzwolenie kraju jest miasto Masawa, które zostało oswoobodzone w wyniku ciężkich walk. Całe centrum, w tym Pałac Gubernatora, do tej pory nie odzyskało dawnej świetności. Zachowało jedynie kilka budynków, ale dzięki temu podziwiać wpływy architektury arabskiej, która różni się stylem od tej, która znajduje się w oddalonej o ponad 70 kilometrów Asmarze. Masawa składa się z dwóch części połączonych groblą. Wyspa nazywa się Taulud i znajduje się na niej z Pomnik Wojny, katedra św. Mariam i stary dworzec kolejowy oraz Pałac Cesarski. Druga część Masawy, portowa, zwana Batse, ma wielki urok, zwłaszcza w nocy, kiedy ozywają małe uliczki między tureckimi, egipskimi i włoskimi budynkami. Masawa była kiedyś największym i najbezpieczniejszym portów na wschodnim wybrzeżu Afryki, ale doznała ogromnych zniszczeń w czasie wojny. Większość obcokrajowców kieruje się z Masawy na Archipelag Dahlak posiadający dziewiczą rafę koralową zamieszkałą przez wiele, w tym endemicznych, gatunków ryb. Na poszczególnych wyspach archipelagu można także zobaczyć pozostałości wojny, w tym baterie nabrzeżne wyprodukowane we Włoszech w 1937 roku.

Nakfa to miasto, w którym najdłużej toczyły się walki w trakcie wojny wyzwolenczej. Posiada ono szczególne znaczenie dla Erytrejczyków, gdyż było siedzibą EPLF w czasie wojny. Przez długi czas była to baza oporu EPLF. Etiopskie siły powietrzne zbombardowały całe miasto, z wyjątkiem minaretu meczetu, który służył jako punkt odniesienia dla pilotów. W rezultacie, Nakfa była bardzo mocno zniszczona, ale miasto nigdy nie zostało zdobyte przez etiopską armię i na jego cześć waluta kraju nazywa się właśnie nakfa. W okolicy można zobaczyć linie okopów i tranzei, przypominające o okropieństwach wojny pozycyjnej i olbrzymiej liczbie ofiar. Dla zainteresowanych kwestiami militarnymi ważnym miejscem są okopy Denden, gdzie można znaleźć miejsca związane z walką wyzwolenczą: podziemne urzędy, szpitale, fabryki, szkoły i domy, okopy i bunkry. Wiele z nich jest nadal dostępnych.

W Erytrei jest stosunkowo trudno znaleźć tereny zielone. W wyniku wojen lasy zostały wykarczowane a część kraju to tereny pustynne. Jest jednak wyjątek, jest nim Filfil, tropikalny zielony pas lasów wokół stolicy. Żyją tam różne rodzaje ptaków i ssaków, w tym kilka gatunków małp i antylop. Teren objęty Parkiem Narodowym Semenavi Bahri obejmuje piękne tereny rozciągające się od wysokości 900 do 2400 m n.p.m.

Atrakcją turystyczną, ale i symbolem chrześcijaństwa w Erytrei jest klasztor Debre Bizen usytuowany na 2400 m n.p.m, posiadający bogatą biblioteką starych ksiąg oraz klasztor Debre Libanos.

Jednym z elementów dziedzictwa kulturowego w Erytrei są stanowiska archeologiczne, z których niektóre mają znaczenie uniwersalne. Kontakty handlowe z starożytnym Egiptem,

światem śródziemnomorskim i Południową Arabią pozostawiły ślady w różnych zakątkach Erytrei. Prehistoryczna sztuka naskalna lub malowidła jaskiniowe stanowią atrakcję dla miłośników archeologii. Lokalizacja miejsc historycznych i archeologicznych nie ogranicza się do jednego regionu Erytrei, obiekty tego typu odnajdziemy niedaleko Adi Keiyh (stanowiska Kohaito), w Meterze, wart zobaczenia jest także starożytny port Adulis.

Jedną z kluczowych cech turystyki w tym kraju jest różnorodność atrakcji, miejsc, zasobów turystycznych związanych z dziedzictwem kulturowym, zróżnicowana architektura w miastach i atrakcje z czasów bytności Brytyjczyków i Włochów, które odgrywają kluczową rolę w przyciąganiu zagranicznych turystów.

Ta różnorodność, która jest wspólną cechą dziedzictwa kulturowego Erytrei, wyraża długie procesy historycznego rozwoju stanowiące zarazem istotę tożsamości lokalnej i narodowej. Krajowa i międzynarodowa turystyka, choć w stadium rozwoju, ciągle pozostaje motorem wymiany kulturalnej, generując osobiste doświadczenia zarówno turystów jak i Erytrejczyków.

Zakończenie

Erytrea znajduje się w Afryce – kontynencie sztucznych podziałów, który do dzisiaj ma poważne problemy ze stworzeniem tożsamości narodowych w poszczególnych krajach. Mieszanki kulturowo-etniczne nie integrują się, a wręcz przeciwnie, stanowią siłę odśrodkową dążącą do integracji ze swoimi pobratymcami spoza granic sztucznie wytyczonych przez potęgę kolonialną w XIX wieku. Często dochodzi do waśni etnicznych (plemiennych), a te z kolei przeradzać się mogą w kampanię czystek etnicznych.

Tak też silne i głębokie przywiązanie do własnej kultury etnicznej widoczne było i jest w krajach pozostających przez długi czas pod okupacją kolonialną. Niewola kolonialna nie umożliwiała rozwoju jednolitej kultury narodowej, gdyż nie było wspólnych płaszczyzn integracji pomiędzy poszczególnymi grupami etnicznymi. I tak afrykańska literatura współczesna jest bardziej kontynentalna (afrykańska) i murzyńska (oparta na rasie), niż narodowa. Jest ona raczej reakcją na dominację białego, byłego kolonizatora, niż wyrazem świadomości narodowej.

W Afryce istnieją dwie postawy intelektualistów: negroafrykańska i arabomuzułmańska. Postawa narodowa szczególnie w Afryce na południe od Sahary właściwie nie istnieje. Po latach ucisku kolonialnego kultura narodowa jest zaledwie zbieraniną utrwalonych przez obyczaj zachowań, tradycyjnych strojów, resztek obrzędów. Słabość narodowego bytu i słabość kultury pozostają w ścisłej wzajemnej zależności. Rola fasadowej wspólnej kultury w życiu narodu była świadomie wykorzystywana do celów politycznych, dla utrzymania władzy i jej umocnienia, jednak bez znaczących rezultatów.

Specyfika Erytrei dowodzi, że istnieją inne kraje Afryki, gdzie może powstać własna kultura narodowa, która dominuje nad pierwotnymi kulturami etnicznymi. Poprzez pojęcie kultury etnicznej rozumiemy „jakikolwiek podział grupy na kanwie (...) kultury” [Journal of Multilingual ... 1984, s.200].

Jądrem własnej kultury pozostaje świadomość poczucia wyjątkowości czy odrębności. Kategoria odrębności staje się punktem wyjścia do zrozumienia konfliktu kulturowo - etnicznego, pomimo że korzenie własnej kultury były bardzo płytkie czy wręcz nieustabilizowane. Jak to określił G.Trevaskis: „Kapryśny styl powstania Erytrei to (...) historia imigracji, inwazji, podziału pomiędzy władcami i fizycznego zróżnicowania terenu, które wywarły wpływ na mieszkańców. Nie są oni jednym ludem, ale konglomeratem różnych wspólnot poddanych wpływom kulturalnym i krwi ich sąsiadów Etiopii, Sudanu i Francuskiego Somalilandu” [Trevaskis 1960, s.15].

Należy pamiętać, że grupy etniczne Erytrei w trakcie XX wieku stawały przed wieloma dylematami związanymi z pochodzeniem, światopoglądem, lojalnością, kulturą,

a mieszkańcy musieli wybierać swoje sympatie wobec wielu płaszczyzn, skrajnie różniących się od siebie:

- opowiedzenia się za światem islamu poprzez zbliżenie do państw arabskich lub do świata chrześcijańskiego przez zacieśnienie relacji włącznie z inkorporacją do Cesarstwa Etiopii,
- akceptacji faktu przynależności do kręgu kultury kolonii włoskiej lub kultury koptyjskiej,
- wybrania własnego systemu bazującego na włoskiej ideologii faszystowskiej, brytyjskiej demokracji lub autorytaryzmie cesarskim,
- wybrania własnej drogi rozwoju ekonomicznego, bazując na doświadczeniach kapitalizmu włoskiego lub feudalizmu etiopskiego,
- opowiedzenia się w bipolarnym świecie za lewicową partyzantką skłaniającą się ku komunizmowi lub proamerykańskim rządem cesarskim,
- opowiedzenia się w świecie bipolarnym po upadku cesarstwa za niezależną, własną, lewicową partyzantką lub etiopskim, komunistycznym, wojskowym rządem.

Poszczególne decyzje na poziomie narodu umożliwiły stworzenie własnej tożsamości narodowej bazującej na unikalnej kulturze stworzonej w wyniku doświadczeń kolonializmu włoskiego, administracji brytyjskiej i okupacji etiopskiej. Dzięki sprzyjającym okolicznościom, czynniki narodotwórcze doprowadziły do powstania ruchu polityczno-militarnego, który rozpoczął proces budowy świeckiego państwa o orientacji lewicowej, w oparciu o dziewięć grup etnicznych. Połączenie wielu grup etnicznych w jedną narodowość, jak i w jedno państwo było zadaniem trudnym, tak jak i zbrojna walka w celu wyzwolenia Erytrei. Oba procesy trwały ponad trzy dekady i zakończyły się 24 maja 1993 roku, gdy Erytrea ogłosiła niepodległość.

Współczesna Erytrea to kraj o bogatym dziedzictwie kulturowym, na które składają się zarówno artefakty, architektura i obiekty związane z długą historią tego kraju. Ślady obecności różnych grup religijnych, etnicznych, narodowych stworzyły unikatowy konglomerat stanowiący pod wszelakim względem atrakcję turystyczną.

Erytrea ma szansę zaistnieć jako ciekawa destynacja turystyki kulturowej, zarówno archeologicznej, militarnej, etnicznej, kulturowo-przyrodniczej, wskazują na to omówione przykłady najciekawszych atrakcji tego kraju. Również historia, która jak udowodniono, odcisnęła piętno i wpłynęła na kształtowanie tożsamości erytrejskiej może stanowić magnes przyciągający turystów do tego kraju. Warunkiem jest jednak utrzymanie pokoju oraz dbałość o rozwój infrastruktury turystycznej.

Bibliografia:

- Allard E., *What constitutes a Language Minority?* Journal of Multilingual and Multicultural Development, vol.5, nas 3-4, 1984, s.200
- Babu A., 1988, *The Eritrean question. In the context of African Conflicts and superpower rivalries*, Nottingham
- Bieńkowski A., 1971, *Królestwo za bramą lez*, Warszawa
- Budrewicz O., 1977, *Ta przeklęta susza*, Warszawa
- Colhoun C., 2007, *Nacjonalizm*, Warszawa
- Connell D., 1997, *Against All Odds*, Trenton
- Denison E., 2007, *Eritrea*, Bucks
- Eritrea. Birth of Nation*, 1993, Government of Erytrea, Asmara
- Fekadu T., 2008, *The tenacity and resilience of Eritrea*, Asmara
- Haggai E., 1983, *The Struggle over Eritrea 1962 – 1978*, Stanford
- Haile S., *The Roots of the Ethiopia – Eritrea Conflict: the Erosion of Federal Act*, Journal of Eritrean studies 1, 1 (1986), s.7
- Iyob R., 1995, *The Eritrean struggle for Independence, domination, resistance, nationalism 1941-1993*, Cambridge
- Negash T., Tronvoll K., 2000, *Brothers at War*, Oxford
- Tadesse M., 1999, *The Eritrean-Ethiopian war: retrospect and prospects*, Addis Abeba.

- Tekeste N., 1997, *Eritrea and Ethiopia; federal experience*, Rutgers
The First to be freed, 1944, Ministry of Information, London
Trevaskis G., 1960, *Eritrea: A Colony in Transition*, Oxford
Werkasa J., 1975, *Etiopia*, Warszawa
Wiatr J., 1982, *Drogi do Wolności: Polityczne mechanizmy rozwoju krajów postkolonialnych*,
Warszawa
Wilson A., 1991, *Women and Eritrean revolution, the challenge road*, Trenton
Wolność w Świecie (Freedom in the World) – Eritrea, 2006

Strony internetowe:

- www.shabait.com/news/local-news/8845-more-than-107-thousand-tourists-visited-eritrea-in-2011, data dostępu 21.05.2012
www.euromonitor.com/travel-and-tourism-in-eritrea/report, data dostępu 15.06.2012
<http://ecss-online.com/2010/12/national-tourism-development-plan-2000-2020/>, data dostępu 14.06.2012
www.tradingeconomics.com/eritrea/international-tourism-number-of-arrivals-wb-data.html,
data dostępu 15.06.2012
www.tradingeconomics.com/eritrea/international-tourism-number-of-arrivals-wb-data.html,
data dostępu 15.06.2012
www.eritrea.be/old/eritrea-transport.htm, data dostępu 19.06.2012

Eritrea - another face of Africa

Key words: Eritrea, identity, Africa.

Abstract

Eritrea is a country that gained its independence as a result of the Thirty Years' war of national liberation. The State of Eritrea had been preceded by the creation of a new national identity and its own unique culture. It was a kind of a by-product of Italian colonialism. Italians created the industry which employed the people of Eritrea, they introduced education and health care, and enabled the social advancement of its people.

Owing to the changes during the Second World War, the British government, which took the territory of Eritrea, has introduced a democratic system which enabled the creation of political parties and the rise of the independence movement. The international situation during the Cold War led to not taking into account independence expectations of the former colonies citizens.

As a result of creating a fictional federation, Eritrea became subordinate to the Empire of Ethiopia, and then absorbed as its province. This led to the formation of guerrilla movements that liberated the country militarily defeating the powerful forces of Ethiopia. During one generation, Eritreans were able to create a new national identity and to win their independence, which is a unique phenomenon in the world.

The knowledge of historical and social conditionings is an important part of perception of modern Eritrea. It has an impact on the reception and understanding of its current situation, including in the context of tourist visits. In the last part of the article the authors analyze the tourist potential of Eritrea and try to pinpoint opportunities for tourism development in the area of one of the youngest countries in the world.